

Розділ 2 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
ТА ІНФОРМАЦІЙНО-МЕДІЙНІ
КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК 378.147.091.3:004.8]:94(477)

DOI: 10.58407/visnik.253612

Гринь Олена

<https://orcid.org/0000-0001-8307-8070>

ResearcherID 0033501

Scopus-Author ID 59539632100

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: olenagreen5@ukr.net

ДОСЛІДНИЦЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ЗАСОБАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ
ОСВІТНЬО-ПРАВОВОМУ КОНТЕКСТІ

Статтю присвячено реалізації дослідницьких технологій навчання історії України в умовах впровадження генеративного штучного інтелекту в освітній процес закладів вищої освіти. Актуальність зумовлена цифровою трансформацією освіти, поширенням інструментів штучного інтелекту, а також необхідністю дотримання європейських і національних освітньо-правових норм у сфері використання ШІ.

Мета – проаналізувати потенціал дослідницьких технологій навчання історії України із залученням генеративного штучного інтелекту в європейському та національному освітньо-правовому контексті (на прикладі навчальних дисциплін «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.»).

Методологія. Дослідження має теоретико-методологічний та прикладний характер. Методологічну основу становлять наступні підходи: компетентнісний, що дав змогу розглянути ШІ як інструмент формування професійних і цифрових компетентностей майбутніх істориків і вчителів історії; діяльнісний – залучення здобувачів освіти до дослідницьких видів навчальної діяльності з використанням ШІ-інструментів; системний – розгляд використання технологій ШІ в навчанні історії України як цілісного педагогічного процесу, що поєднує нормативно-правові вимоги, освітні програми, діяльність викладача й здобувачів освіти, а також зміст і результати історичної підготовки.

У процесі дослідження використано комплекс методів, зокрема аналіз освітніх програм і робочих навчальних програм спеціальностей «Історія та археологія» та «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» з метою з'ясування можливостей інтеграції ШІ в дослідницькі технології навчання історії України. Аналіз нормативно-правової бази ЄС та України, а також наукових публікацій дозволив окреслити освітньо-правові та етичні межі використання генеративного ШІ в історичній освіті. Застосування методу педагогічного спостереження за освітнім процесом уможливило аналіз переваг і вразливих місць використання ШІ у навчально-дослідницькій діяльності здобувачів освіти. Узагальнення власного педагогічного досвіду викладання дисциплін «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» стало підґрунтям для розробки практичних кейсів застосування генеративного штучного інтелекту.

Наукова новизна полягає в інтеграції положень європейського законодавства у сфері ШІ в методику викладання історії України; обґрунтуванні підходу до трактування генеративного штучного інтелекту як допоміжного інструменту для відбору, первинного аналізу та структурування інформації, що не замінює самостійної аналітичної діяльності здобувачів освіти; а також у поєднанні дослідницьких технологій навчання історії з інформаційною безпекою в умовах війни.

Висновки. Педагогічно доцільне та етичне використання технологій штучного інтелекту в навчанні історії України сприяє розвитку дослідницьких, аналітичних і цифрових компетентностей здобувачів освіти за умови дотримання нормативно-правових вимог і збереження провідної ролі викладача. Застосування ШІ як допоміжного інструменту дозволяє посилити дослідницький характер навчання, розвивати критичне мислення та підготувати майбутніх істориків і вчителів історії до професійної діяльності в умовах цифровізації та інформаційних викликів сучасності.

Ключові слова: історія України литовсько-польської доби, історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст., дослідницькі технології навчання, штучний інтелект, освітньо-правовий контекст, інформаційна безпека, медіаграмотність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Стрімке поширення технологій штучного інтелекту в освітньому просторі істотно змінює зміст, форми та методи навчання у закладах вищої освіти, актуалізуючи проблему їх педагогічно обґрунтованого й нормативно врегульованого використання [10, 208–209; 11, 467]. Особливої ваги ця проблема набуває у процесі навчання історії України – дисципліни, що відіграє важливу роль у формуванні світогляду, національної ідентичності та активної громадянської позиції. В умовах російсько-української війни, складовою якої є системний інформаційний та ідеологічний тиск з боку країни-агресора, історія України стає об'єктом цілеспрямованих маніпуляцій, фальсифікацій і спроб поширення імперських наративів. За таких обставин використання технологій штучного інтелекту у викладанні історичних дисциплін потребує особливо відповідального підходу, оскільки генеративні моделі ШІ можуть відтворювати спрощені, некоректні або ідеологічно викривлені інтерпретації історичних подій. Це важливо враховувати при підготовці фахівців зі спеціальностей «Історія та археологія» та «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)», оскільки майбутні історики й вчителі історії мають не лише опанувати фундаментальні знання з історії України та сучасні цифрові технології, зокрема ШІ, але й водночас усвідомлювати власну відповідальність за поширення правдивої історичної інформації. Це зумовлює необхідність формування як фахових історичних компетентностей та розвиток критичного мислення, так і правової обізнаності та навичок етичного використання інструментів штучного інтелекту.

Європейський вектор розвитку української освіти також зумовлює актуальність вивчення досвіду європейського використання ШІ. Набуття чинності з 1 серпня 2024 р. Акту про штучний інтелект (AI Act), який було ухвалено Європарламентом і Радою Європейського Союзу [24], зумовлює необхідність адаптації освітнього процесу в закладах вищої освіти України до стандартів ЄС щодо класифікації ризиків, прозорості та відповідального використання ШІ в освіті. Це перший у світі нормативно-правовий акт, який класифікує системи ШІ за ступенем ризику для прав і свобод людини. Врахування його вимог є важливим практичним завданням підготовки здобувачів освіти до професійної діяльності в європейському освітньому та науковому просторі. Нормативне регулювання використання ШІ в освіті в ЄС доповнюється положеннями Загального регламенту про захист даних [23], а також стратегічними орієнтирами, визначеними Планом дій з цифрової освіти ЄС (2021–2027) [19] та Етичними рекомендаціями Європейської Комісії щодо використання ШІ для освітян [20]. У правовому полі України використання ШІ в освіті регулюється положеннями Концепції розвитку штучного інтелекту на 2020–2030 рр., Плану заходів з її реалізації, Дорожньої карти з регулювання ШІ. В «Рекомендаціях» Міністерства освіти і науки України щодо відповідального використання штучного інтелекту в закладах вищої освіти, які було оприлюднено у 2025 р., наголошено, що ШІ необхідно не забороняти, а навпаки інтегрувати в освітній процес [1, 4].

У зв'язку з цим науково й практично значущим є узагальнення педагогічного досвіду використання технологій штучного інтелекту у навчанні історії України, зокрема на прикладі дисциплін «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» у закладах вищої освіти. Такий підхід дає змогу окреслити педагогічно доцільні межі застосування ШІ, визначити його педагогічний потенціал і ризики, а також сприяти формуванню професійно підготовлених фахівців-істориків та вчителів історії. Досвід вищої школи розглядається як методологічна основа для подальшого впровадження дослідницьких технологій у середній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі закладів вищої освіти активно розробляється в сучасних дослідженнях. Значна частина наукових публікацій присвячена аналізу цифрової трансформації освіти, зміні ролі викладача та здобувачів освіти, а також визначенню потенціалу й обмежень застосування інструментів штучного інтелекту в навчанні. Так, О. Спірін підкреслює, що впровадження ШІ в університетську освіту потребує системного підходу, який поєднує технологічні інновації з педагогічною доцільністю та соціальною відповідальністю [13, 8].

Увага науковців зосереджена на освітніх можливостях штучного інтелекту, зокрема на його ролі в персоналізації навчання, підтримці дослідницької діяльності та розвитку професійних компетентностей

[2]. Водночас дослідники застерігають від некритичного використання генеративних систем, яке може призводити до формалізації навчального процесу та зниження рівня самостійної пізнавальної діяльності [1, 20–21; 14, 485–486; 16, 158; 17, 138–139], а також підкреслюють, що ефективність використання ШІ залежить від усвідомленої взаємодії здобувачів освіти з цифровими інструментами, навички якої необхідно формувати під час навчального процесу [22, 13–14]. Т. Четфілд пропонує відмовитися від посилення контролю плагіату у роботах здобувачів освіти, натомість запроваджувати нові форми оцінювання, що зосереджені на процесі мислення та майстерності володіння інструментами. На його думку, за таких умов при взаємодії з ШІ викладач стає дизайнером освітнього середовища, а технологія сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу [18, 13, 22]. Низка досліджень зосереджена на практичних аспектах використання сервісів штучного інтелекту в освітній і науковій діяльності. Зокрема, В. Коваленко та А. Яцишин аналізують можливості застосування ШІ для створення мультимедійних навчальних матеріалів і презентацій, наголошуючи на зростанні ролі цифрових інструментів у навчальному процесі [5].

Окремий масив досліджень присвячено етичним і правовим аспектам використання штучного інтелекту в освіті. У працях українських авторів акцентовано увагу на проблемах академічної доброчесності, відповідального використання ШІ та важливості критичного мислення в умовах поширення цифрових технологій [10; 11; 12]. Так, Я. Сичикова пропонує дотримуватися прозорості у використанні ШІ у науці та навчанні за допомогою впровадження таксономії делегування завдань [25]. Проблеми правового регулювання використання штучного інтелекту в освіті розглядаються в працях О. Туришевої та О. Дзикович, які аналізують європейський і український досвід [15]. О. Гринь, М. Кеда, Л. Шара звертають увагу на необхідність узгодженості українського законодавства та освітніх практик з європейськими підходами до відповідального використання ШІ в освіті, зокрема у вищій школі [21].

Порівняно менш розробленою залишається проблематика використання технологій штучного інтелекту в історичній освіті. Окремі дослідження окреслюють загальні підходи до застосування ШІ, звертаючи увагу на ризики спрощення історичного знання та можливі викривлення інтерпретацій за відсутності належного наукового контролю [7, 83]. Побачили світ публікації, у яких представлено практичний досвід використання інструментів штучного інтелекту у викладанні історичних дисциплін [3; 5, 90; 16].

Таким чином, попри активний розвиток теоретичних і прикладних напрацювань щодо використання штучного інтелекту в освіті, питання його професійно орієнтованого застосування у навчанні історії України, з урахуванням європейського нормативно-правового регулювання та викликів російсько-української війни, залишаються недостатньо опрацьованими. Це зумовлює актуальність подальших досліджень, спрямованих на узагальнення педагогічного досвіду та розроблення методик використання ШІ в підготовці майбутніх істориків і вчителів історії.

Мета дослідження – проаналізувати потенціал дослідницьких технологій навчання історії України із залученням генеративного штучного інтелекту в європейському та національному освітньо-правовому контексті (на прикладі навчальних дисциплін «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.»).

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження із зазначенням методів дослідження. Дослідження має теоретико-методологічний та прикладний характер. Методологічну основу становлять наступні підходи: компетентнісний, що надає можливість розглянути технології штучного інтелекту як інструмент формування професійних і цифрових компетентностей майбутніх істориків і вчителів історії; діяльнісний – передбачав залучення здобувачів освіти до дослідницьких видів навчальної діяльності з використанням ШІ-інструментів; системний – забезпечив розгляд використання технологій ШІ в навчанні історії України як цілісного педагогічного процесу, що поєднує нормативно-правові вимоги, освітні програми, діяльність викладача й здобувачів освіти, а також зміст і результати історичної підготовки.

У процесі дослідження використано комплекс методів, зокрема аналіз освітніх програм і робочих навчальних програм спеціальностей «Історія та археологія» та «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» з метою з'ясування можливостей інтеграції ШІ в дослідницькі технології навчання історії України. Аналіз нормативно-правової бази ЄС та України, а також наукових публікацій дозволив окреслити освітньо-правові та етичні межі використання генеративного ШІ в історичній освіті.

Застосування методу педагогічного спостереження за освітнім процесом уможливило аналіз переваг і вразливих місць використання ШІ у навчально-дослідницькій діяльності здобувачів освіти. Узагальнення власного педагогічного досвіду викладання дисциплін «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» стало підґрунтям для розробки практичних кейсів застосування генеративного штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка навчальні дисципліни «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» є обов'язковими освітніми компонентами на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти у межах освітньо-професійних програм «Історія та археологія» та «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» [8; 9]. Випускник ОПП «Історія та археологія» має володіти здатністю до критичного аналізу історичних процесів і явищ, роботи з джерелами та історіографією, використання сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності. Аналогічні орієнтири закладено й в ОПП «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)», де серед ключових результатів навчання визначено здатність «орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел,

ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі» [9, 9]. У цьому контексті застосування технологій штучного інтелекту узгоджується з компетентнісною моделлю підготовки фахівців.

Порівняльний аналіз компетентностей, які формуються у здобувачів освіти під час навчання «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини XX – початку XXI ст.» на цих двох освітньо-професійних програмах, засвідчує як спільність, так і відмінність підходів до залучення технологій ІІІ в освітньому процесі. В обох програмах його використання є доцільним для формування загальних компетентностей, пов'язаних з абстрактним мисленням, аналізом і синтезом та застосуванням знань у практичних ситуаціях, а також для поглиблення знань у предметній галузі й орієнтації в сучасних наукових дослідженнях [8, 9–10; 9, 9–11]. Водночас відмінності між програмами визначають специфіку використання ІІІ. Якщо в ОПП «Історія та археологія» акцент зроблено на розвитку дослідницьких, джерелознавчих і аналітичних умінь, де ІІІ виконує допоміжну функцію в науковому пошуку та аналізі (СК 1, СК 2, СК 5), то в ОПП «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» суттєво зростає значення компетентностей (ЗК 7, ЗК 8), пов'язаних із формуванням демократичних цінностей, історичної пам'яті та громадянської свідомості. У цьому випадку ІІІ доцільно використовувати переважно як об'єкт критичного аналізу можливих спрощень або маніпулятивних інтерпретацій історії, що відповідає завданням підготовки майбутнього вчителя історії та громадянської освіти. Таким чином, у межах обох освітніх програм технології штучного інтелекту мають різну функціональну спрямованість, але спільну методичну вимогу – бути інструментом підтримки, а не заміщення у навчальній діяльності.

Особливості навчання історії України з використанням генеративного штучного інтелекту зумовлені специфікою дисципліни, яка передбачає роботу з інтерпретаціями минулого та суспільно значущими наративами. У цьому контексті ключового значення набуває орієнтація на розвиток критичного мислення, навичок аналізу джерел та відповідального ставлення до цифрових інструментів. Методично це реалізується через поєднання традиційних форм навчання з використанням ІІІ для пошуку інформації, первинного структурування матеріалу, візуалізації історичних процесів і формування навчальних завдань дослідницького характеру.

Нормативні засади використання технологій штучного інтелекту в освіті визначають рамки їх допустимого застосування в навчальному процесі. Згідно з Додатком ІІІ до Акту про штучний інтелект системи ІІІ, що використовуються в освіті, належать до тих, які мають «високий ступінь ризику» [24]. Йдеться насамперед про алгоритми, призначені для оцінювання результатів навчання та моніторингу поведінки здобувачів. Це зумовлює підвищені вимоги до прозорості, якості даних і відповідальності людини за ухвалення рішень. Відтак при навчанні історії України бажано уникати репродуктивних методів, коли ІІІ генерує готову відповідь, і надавати перевагу дослідницьким технологіям: для пошуку та структурування історичних джерел та наукової літератури, виявлення «цифрових галюцинацій», хибних або маніпулятивних фактів тощо. Важливим є декларування здобувачами освіти залучення ІІІ при виконанні навчального завдання, що сприяє розвитку академічної доброчесності.

На національному рівні методологічні підходи до використання ІІІ в освіті базуються на положеннях Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, дорожніх карт з гармонізації законодавства з європейськими стандартами та Рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо відповідального використання ІІІ в закладах вищої та середньої освіти. У межах дослідження зазначені нормативні документи розглядаються як базові орієнтири, що забезпечують поєднання інноваційності освітнього процесу з дотриманням принципів академічної доброчесності, етичності та правової відповідальності. Згідно із ними використання ІІІ в освітньому процесі доцільне при провідній ролі викладача, який забезпечує наукову коректність, методичну доцільність і відповідність цифрових інструментів змісту освітніх програм. Саме науково-педагогічні працівники здійснюють відбір інструментів штучного інтелекту, визначають напрями й форми їх використання, поєднують інноваційні технології з традиційними методами навчання та забезпечують критичне осмислення результатів. Відтак використання ними ІІІ є інструментом методичної підтримки освітнього процесу, який спрямовано на підвищення якості освіти та ефективність досягнення програмних результатів навчання.

У викладацькій діяльності технології ІІІ є доречними на етапі проєктування навчальних дисциплін, підготовки методичних матеріалів і розроблення завдань дослідницького характеру [1, 37]. Генеративні мовні моделі (наприклад, ChatGPT, Gemini, Claude) використовуються для попереднього структурування тематичних блоків, формулювання проблемних запитань і підготовки варіантів навчальних завдань, які надалі перевіряються і коригуються відповідно до сучасних історіографічних підходів та вимог освітніх програм.

Для візуалізації складних історичних процесів залучаються цифрові платформи Canva AI, Genially, Gamma, TimelineJS, Napkin, Leonardo, Ai, що дозволяє представити матеріал у вигляді хронологічних схем, інфографіки та карт. Візуальні зображення аналізуються на відповідність історичним джерелам та науковим реконструкціям, що дає можливість виявити спрощення, стереотипізацію або анахронізми. Наприклад, під час створення візуального образу козака за допомогою ІІІ-інструментів здобувачам освіти пропонується зіставити отримане зображення з описами у джерелах і наукових працях, звертаючи увагу на елементи одягу, озброєння, символіку та соціальний статус, а також проаналізувати, чи не відтворює візуалізація популяризовані, але історично неточні уявлення про козацтво.

У курсі новітньої історії України відповіді ІІІ цілеспрямовано використовуються як об'єкт критичного аналізу, зокрема для виявлення неточностей, маніпулятивної термінології або спрощених

інтерпретацій подій російсько-української війни. Наприклад, здобувачам освіти пропонується проаналізувати, яка термінологія використовується ШІ-платформами для позначення подій початку російсько-української війни (зазначимо, що серед згенерованих відповідей зустрічаються як «російсько-українська війна» та «збройна агресія РФ проти України», так і «військовий конфлікт», «конфлікт в Україні», «конфлікт на Донбасі»), визначити, які з них поширюються пропагандою країни-агресора, а також зробити висновки про особливості використання термінології ШІ. Під час таких вправ здобувачі освіти усвідомлюють особливості ШІ, які слід враховувати: адаптивність до мови співрозмовника та контексту, залежність від баз даних, якими навчена конкретна модель, схильність до «цифрових галюцинацій» тощо. Це дозволяє поєднати навчання історії з формуванням громадянської відповідальності та медіаграмотності.

Окремим напрямом викладацької діяльності є використання технологій ШІ для оцінювання навчальних досягнень, зокрема для підготовки тестових завдань і відкритих запитань дослідницького характеру, які після перевірки та редагування використовуються в освітньому процесі [1, 39]. Для цього використовуються платформи, що містять ШІ-інструменти, наприклад, Kahoot, Wayground (Quizizz), Conker, Smallpdf, QuestionWell, Quizlet, Socrative, а також ChatGPT, Gemini, Claude. Для контролю академічної доброчесності залучаються спеціалізовані платформи (Unicheck, Turnitin), що дозволяють виявляти текстові запозичення та формувати у здобувачів освіти відповідальне ставлення до використання цифрових інструментів. Такий підхід відповідає програмним результатам навчання обох освітніх програм, які передбачають здатність здійснювати об'єктивне оцінювання результатів навчання та дотримуватися етичних і правових норм професійної діяльності.

Загалом, використання технологій штучного інтелекту в діяльності викладача історичних дисциплін має характер керованого й методично виваженого процесу. Викладач виступає не лише користувачем цифрових інструментів, а й модератором, який визначає межі їх застосування, формує критичне ставлення до результатів роботи ШІ та забезпечує відповідність освітнього процесу змісту освітніх програм і вимогам нормативно-правового регулювання.

Дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти вибудовується як поетапний, методично керований процес, структура якого узагальнена в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти із застосуванням ШІ-інструментів

Етап дослідницької діяльності	Зміст діяльності здобувачів освіти	ШІ- та цифрові інструменти (приклади)	Очікувані результати
Когнітивно-пошуковий	Формулювання дослідницьких запитів (промптів), пошук джерел та виявлення актуальних наукових публікацій.	Perplexity AI, ResearchRabbit, Scite AI, Google Scholar, Connected Papers, NotebookLM, Gemini, Copilot	Розвиток навичок пошуку, аналізу та синтезу інформації, орієнтації в сучасному науковому дискурсі, усвідомлення багатоваріантності історичних інтерпретацій, академічної доброчесності.
Критико-аналітичний	Перевірка авторитетності видань, зіставлення тез ШІ з першоджерелами, виявлення «цифрових галюцинацій» та маніпуляцій.	Perplexity, Scopus, WoS	Розвиток медіаграмотності, формування навичок критичного мислення, академічної доброчесності.
Структурування матеріалу	Тематичне групування матеріалу за концептуальними підходами, порівняння інтерпретацій, виокремлення ключових понять.	ChatGPT, Gemini, Claude, NotebookLM, Notion AI.	Розвиток здатності до критичного аналізу історичних текстів, системне мислення.
Візуалізація	Створення інфографіки, «стрічок часу», інтерактивних карт, «ментальних мап», відео, коміксів.	Canva AI, Infogram, Genially, Gamma, TimelineJS, Leonardo.Ai, Google Earth, MyMap.AI, NoteGPT, DALL-E, CapCut	Формування навичок систематизувати та представляти історичну інформацію у різних формах, розвиток візуальної грамотності.
Рефлексивно-презентаційний	Підготовка доповідей, перевірка логіки аргументації, декларування використання ШІ, перевірка на плагіат (у разі потреби).	Gamma, Canva AI, Prezi, Piktochart, Visme, Unicheck, Turnitin.	Розвиток дослідницької автономії, комунікативної компетентності, розуміння етичних і правових норм дослідницької діяльності, академічної доброчесності.

Використання ШІ-інструментів на кожному етапі поєднується з формуванням навичок академічної доброчесності, медіаграмотності та відповідального ставлення до цифрових технологій. Зокрема, платформи Perplexity AI, ResearchRabbit, NotebookLM застосовуються для пошуку та попереднього структурування наукової літератури, тоді як критико-аналітичний етап передбачає обов'язкову перевірку результатів ШІ та виявлення «цифрових галюцинацій». При цьому ШІ розглядається не як автономне джерело знань, а як інструмент підтримки дослідницького навчання.

Як приклад реалізації дослідницьких технологій із використанням ШІ наведемо розроблений та апробований методичний алгоритм підготовки історіографічного огляду по темі «Люблінська унія в оцінці українських і польських істориків» (навчальна дисципліна «Історія України литовсько-польської доби») з використанням пошукової системи Perplexity AI. Цей інструмент забезпечує перевірку результатів пошуку через пряме цитування джерел, що важливо для історичного дослідження. Було передбачено наступні етапи:

1. Пошуковий. Здобувачі освіти формулюють дослідницькі запити (промпти), орієнтовані на виявлення наукових публікацій за останні 10 років у фахових виданнях України та Польщі. Це дозволяє актуалізувати навички наукової комунікації та визначити межі сучасного історіографічного поля.

2. Етап критичного відбору джерел – знайомство з текстами, аналіз авторитетності видань (індексація у Scopus/WoS, категорія «Б»). Відсіювання ненаукових наративів та перевірка актуальності даних сприяє розвитку медіаграмотності.

3. Етап структурування. Використовуючи ШІ як інструмент тематичного групування, здобувачі освіти структурують виявлену інформацію відповідно до концептуальних підходів, виділяють політичний, релігійний, соціокультурний аспекти Люблінської унії. Така діяльність сприяє розвитку системного мислення та здатності до синтезу великих масивів інформації.

4. Етап верифікації та протидії «цифровим галюцинаціям» – перевірка згенерованих тез на відповідність реальному змісту публікацій. Здобувачі освіти мають зафіксувати випадки некоректного трактування ШІ думок авторів, що розвиває критичне мислення.

5. ви до Державного реєстрування авторського історіографічного огляду з обов'язковим дотриманням принципів академічної доброчесності. Згідно з європейськими стандартами регулювання ШІ здобувачі освіти мають додавати до робіт декларацію про використання нейромереж.

Впровадження зазначеного алгоритму дозволяє трансформувати роль викладача з ретранслятора знань у дизайнера дослідницького середовища, а роль здобувача освіти – з пасивного споживача інформації у суб'єкта наукового пошуку. Важливо, що інструментарій Perplexity AI було використано не для генерації готового реферату, а для дослідження. Такий підхід дозволив змістити акцент із простого накопичення фактів на їхній критичний аналіз та систематизацію, що повністю відповідає європейським вимогам до вищої освіти.

Загалом, усвідомлене використання дослідницьких технологій навчання із використанням штучного інтелекту підвищує рівень залученості здобувачів освіти до роботи з науковою літературою та історичними джерелами, що сприяє якісній підготовці майбутніх істориків і вчителів історії до професійної діяльності в умовах цифровізації та інформаційних викликів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідницькі технології навчання історії України, реалізовані із залученням генеративного штучного інтелекту, мають суттєвий дидактичний потенціал. Європейський і національний освітньо-правовий контекст визначає освіту як сферу підвищеної відповідальності, що потребує педагогічно обґрунтованого та нормативно врегульованого контролю використання генеративного штучного інтелекту з урахуванням суспільної значущості історичного знання, його впливу на формування ціннісних орієнтирів і громадянської свідомості в умовах російсько-української війни. Аналіз і узагальнення досвіду викладання дисциплін «Історія України литовсько-польської доби» та «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» підтверджують доцільність використання штучного інтелекту як допоміжного засобу підтримки дослідницької діяльності здобувачів освіти. Практичні кейси засвідчують ефективність застосування ШІ для пошуку й структурування наукової інформації, візуалізації історичних процесів, розвитку критичного мислення та медіаграмотності за умови постійного педагогічного супроводу й дотримання принципів академічної доброчесності. Інтеграція технологій штучного інтелекту в навчання історії України має здійснюватися у відповідності до компетентної моделі підготовки майбутніх істориків і вчителів історії. Напрацьований у вищій школі досвід може слугувати методологічною основою для подальшої адаптації дослідницьких технологій із застосуванням ШІ в системі загальної середньої освіти. Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням можливостей окремих ШІ-інструментів в навчанні історії України, зокрема освітніх чат-ботів та засобів аналізу й візуалізації інформації.

References

1. Артюхов А., Демчук П., Дубно О., Захарченко Т. та ін. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. 2025. URL: <https://cutt.ly/Eth5vocV> (дата звернення: 10.11.2025).
Artyukhov, A., Demchuk, P., Dubno, O., Zakharchenko, T., et al. (2025). Rekomendatsii shchodo vidpovidalnoho vprovadzhenia ta vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v zakladakh vyshchoi osvity [Recommendations for the responsible implementation and use of artificial intelligence technologies in higher education institutions]. Retrieved from: <https://cutt.ly/Eth5vocV> [in Ukrainian].

2. Гриб'юк О. О. Форми і методи використання технологій штучного інтелекту для професійного розвитку педагогічних кадрів: дидактичні та психофізіологічні аспекти дослідницького навчання. *Габітус*. 2024. Вип. 60 (4). С. 55–68. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.60.9>. (дата звернення: 17.11.2025).
Grybiuk, O. O. (2024). Formy i metody vykorystannia tehnolohii shtuchnoho intelektu dlia profesiinoho rozvytku pedahohichnykh kadriv: dydaktychni ta psykhofiziologichni aspekty doslidnytskoho navchannia [Forms and methods of using artificial intelligence technologies for the professional development of teaching staff: didactic and psychophysiological aspects of inquiry-based learning]. *Habitus – Habitus*, 60 (4), 55–68. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.60.9> [in Ukrainian].
3. Гринь О. Розвиток дослідницької компетентності здобувачів освіти засобами цифрових інструментів у процесі навчання історії. *Осіньні читання освітян. Освіта під час війни: актуальні аспекти, ефективні форми та безпечний простір: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Чернігів, 2025. С. 117–120.
Hryn, O. (2025). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti zdobuvachiv osvity zasobamy tsyfrovyykh instrumentiv u protsesi navchannia istorii [Development of research competence of students by means of digital tools in the process of teaching history]. *Osinni chytannia osvitian. Osvita pid chas viiny: aktualni aspekty, efektyvni formy ta bezpechnyi prostir: materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* – Education in times of war: current issues, effective methods, and safe spaces: materials from the All-Ukrainian scientific and practical conference. Chernihiv, Ukraine, 117–120. [in Ukrainian].
4. Коваленко В. В., Яцишин А. В. Використання сервісів штучного інтелекту для створення мультимедійних презентацій в освіті і наукових дослідженнях. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2025. № 1 (96). С. 17–25. URL: [https://doi.org/10.63437/2309-3935-2025-1\(96\)-03](https://doi.org/10.63437/2309-3935-2025-1(96)-03). (дата звернення: 12.11.2025).
Kovalenko, V.V., & Yatsyshyn, A.V. (2025). Vykorystannia servisiv shtuchnoho intelektu dlia stvorennia multymediinykh prezentatsii v osviti i naukovykh doslidzhenniakh [Using artificial intelligence services to create multimedia presentations in education and scientific research]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 1 (96), 17–25. Retrieved from: [https://doi.org/10.63437/2309-3935-2025-1\(96\)-03](https://doi.org/10.63437/2309-3935-2025-1(96)-03) [in Ukrainian]. (дата звернення: 19.11.2025).
5. Коваленко О. Цифрові інструменти у викладанні гендерної історії стародавньої Греції та Риму. *Матеріали науково-практичної конференції «Дев'ять Флорівські читання»*. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. С. 87–91.
Kovalenko, O. (2025). Tsyfrovi instrumenty u vykladanni hendernoï istorii starodavnoi Hretsii ta Rymu [Digital tools in teaching the gender history of ancient Greece and Rome]. *Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Dev'iaty Florivski chytannia»* – Proceedings of the Scientific and Practical Conference «The Ninth Floriv Readings». Chernihiv, Ukraine, 87–91. [in Ukrainian].
6. Копилов С., Пігович І. Штучний інтелект у системі вищої історичної освіти: підходи, проблеми та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2025. № 1 (141). С. 268–283.
Korylov, S., & Pihovych, I. (2025). Shtuchnyi intelekt u systemi vyshchoi istorichnoi osvity: pidkhody, problemy ta perspektyvy [Artificial intelligence in the system of higher historical education: approaches, problems and prospects]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnoloii* – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. 1 (141), 268–283. [in Ukrainian].
7. Олійник О., Солошенко О., Васильєва М. Технологія штучного інтелекту для навчання суспільствознавчих дисциплін: методичні підходи. *Новий колегіум*. 2025. № 2. С. 78–84. URL: <https://doi.org/10.34142/nc.2025.2.78>. (дата звернення: 17.11.2025). (дата звернення: 22.11.2025).
Oliinyk, O., Soloshenko, O., & Vasyliieva, M. (2025). Tekhnolohiia shtuchnoho intelektu dlia navchannia suspilstvoznavchykh dystsyplin: metodychni pidkhody [Artificial intelligence technology for teaching social science disciplines: methodical approaches]. *Novyi kolehium – New kolehium*, 2, 78–84. Retrieved from: <https://doi.org/10.34142/nc.2025.2.78> [in Ukrainian].
8. Освітньо-професійна програма «Історія та археологія» / проєктна група: О. Б. Стрілюк, Л. М. Шара, С. В. Щербина, О. В. Гринь. Чернігів, 2020. 19 с.
Striliuk, O. B., Shara, L. M., Shcherbyna, S. V., & Hryn, O. V. (2020). Osvitno-profesiina prohrama «Istoriia ta arkheolohiia» [Educational and professional program «History and Archaeology»]. Chernihiv, 19. [in Ukrainian].
9. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» / проєктна група: М. К. Кеда, Г. С. Доманова, Т. В. Янченко, Д. В. Петровський. Чернігів, 2024. 24 с.
Keda, M. K., Domanova, H. S., Yanchenko, T. V., & Petrovskiy, D. V. (2024). Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Istoriia ta hromadianska osvita)» [Educational and professional program «Secondary Education (History and Civic Education)»]. Chernihiv, 24. [in Ukrainian].
10. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту ШІ. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4. С. 202–211.
Panukhnyk, O. (2023). Shtuchnyi intelekt v osvithnomu protsesi ta naukovykh doslidzhenniakh zdobuvachiv vyshchoi osvity: Vidpovidalni mezhi vmistu ShI [Artificial intelligence in the educational process and scientific research of students: responsible boundaries of AI content]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, 4, 202–211. [in Ukrainian].

11. Сімонова І. В., Пачевська А. В., Білошицька А. В., Істошин В. М. Використання штучного інтелекту в освіті: потенціал, виклик чи можливість. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2025. Т. 29. № 3. С. 462–468.
Simonova, I. V., Pachevska, A. V., Biloshytska, A. V., & Istoshyn, V. M. (2025). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v osviti: potentsial, vyklyk chy mozhlyvist [Use of artificial intelligence in education: potential, challenge or opportunity]. *Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu – Bulletin of Vinnytsia National Medical University*, 29 (3). 462–468. [in Ukrainian].
12. Скворцова С., Симоненко Т. Штучний інтелект у науковій діяльності викладача університету: методологія та інструментарій. Одеса, 2025. 199 с.
Skvortsova, S., & Symonenko, T. (2025). *Shtuchnyi intelekt u naukovii diialnosti vykladacha universytetu: metodolohiia ta instrumentarii* [Artificial intelligence in the scientific activity of a university teacher: methodology and tools]. Odesa. [in Ukrainian].
13. Спірін О. М. Цифрова трансформація освіти: штучний інтелект у сучасному освітньому просторі. *Вісник НАПН України*. 2025. 7 (2). С. 1–9.
Spirin, O. M. (2025). Tsyfrova transformatsiia osvity: shtuchnyi intelekt u suchasnomu osvithnomu prostori [Digital transformation of education: artificial intelligence in the modern educational space]. *Visnyk NAPN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 7 (2). 1–9. [in Ukrainian].
14. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Годунова А. В. Розвиток критичного мислення молоді в епоху розвитку технологій зі штучним інтелектом. Modern educational strategies under the influence of the development of the information society and European integration. Riga, Latvia, 2024. С. 462–490. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-405-4-24>. (дата звернення: 24.11.2025).
Tolochko, S. V., Bordiuh, N. S., & Hodunova, A. V. (2024). Rozvytok krytychnoho myslennia molodi v epokhu rozvytku tekhnolohii zi shtuchnym intelektom [Development of critical thinking of young people in the era of development of technologies with artificial intelligence]. *Modern educational strategies under the influence of the development of the information society and European integration*. Riga, Latvia, 462–490. Retrieved from: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-405-4-24> [in Ukrainian].
15. Туришева О. О., Дзикович О. В. Регулювання використання генеративного ШІ здобувачами вищої освіти: європейський і український досвід. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2025. № 11. С. 173–179.
Turyшева, O. O., & Dzykovych, O. V. (2025). Rehuliuвання vykorystannia heneratyvnoho ShI zdobuvachamy vyshchoi osvity: yevropeyskyi i ukrainskyi dosvid [Regulation of the use of generative AI by higher education students: European and Ukrainian experience]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriya: Filolohiia – Slobozhanskyi Scientific Bulletin. Series: Philology*, 11, 173–179. [in Ukrainian].
16. Шара Л. Інструменти ШІ на заняттях з «Історії країн Центрально-Східної Європи доби середньовіччя та ранньомодерного часу». *Матеріали науково-практичної конференції «Дев'ять Флорівські читання»*. Чернівці, 2025. С. 155–159.
Shara, L. (2025). Instrumenty ShI na zaniattiakh z «Istorii krain Tsentralno-Skhidnoi Yevropy doby serednovichchia ta rannomodernoho chasu» [AI tools in the classes of «History of the countries of Central and Eastern Europe of the Middle Ages and Early Modern times»]. *Materialy nauково-praktychnoi konferentsii «Dev'iaty Florivski chytannia» – Proceedings of the Scientific and Practical Conference «The Ninth Floriv Readings»*. Chernihiv, Ukraine, 155–159. [in Ukrainian].
17. Borodiyenko, O., Drach, I., Bazeliuk, N., Petroye, O., Reheilo, I., Bazeliuk, O., & Slobodianiuk, O. (2025). Opportunities and risks of using AI-based applications in research: the case of Ukrainian universities. *Information Technologies and Learning Tools*, 105 (1), 125–143. Retrieved from: <https://doi.org/10.33407/itl.v105i1.5794> [in English].
18. Chatfield, T. (2025). *AI and the future of pedagogy* (White Paper). Retrieved from: <https://doi.org/10.4135/wp520172> [in English].
19. *Digital education action plan (2021–2027)*. (2021). *European Commission. EUR-Lex*. Retrieved from: <https://cutt.ly/dth5E7hx> [in English].
20. Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for educators. (2022). *European Union. An official website of the European Union*. Retrieved from: <https://cutt.ly/yth5TuP8> [in English].
21. Hryn, O., Keda, M., & Shara, L. (2025). EU Legislation on the Use of Artificial Intelligence: Challenges for Ukraine in the Educational Space. European congress of scientific discovery: *Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. Madrid, Spain, 187–192 [in English].
22. Pallant, J. L., Blijlevens, J., Campbell, A., & Jopp, R. (2025). Mastering knowledge: the impact of generative AI on student learning outcomes. *Studies in Higher Education*, 1–22. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/03075079.2025.2487570> [in English].
23. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation). (2016). *EUR-Lex. The official European Union web portal*. Retrieved from: <https://cutt.ly/wtjoH1k6> [in English].
24. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 (Artificial Intelligence Act). (2024). *EUR-Lex. The official European Union web portal*. Retrieved from: <https://cutt.ly/ztjoD7JD> [in English].

25. Suchikova, Y., Tsybuliak, N., Teixeira da Silva, J. A., & Nazarovets, S. (2025). GAIDeT (Generative AI Delegation Taxonomy): A taxonomy for humans to delegate tasks to generative artificial intelligence in scientific research and publishing. *Accountability in Research*, 1–27. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/08989621.2025.2544331> [in English].

Hryn Olena

<https://orcid.org/0000-0001-8307-8070>

ResearcherID 0033501; Scopus-Author ID 59539632100

PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian History,
Archeology and Local History,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: olenagreen5@ukr.net

RESEARCH TECHNOLOGIES FOR TEACHING THE HISTORY OF UKRAINE USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EUROPEAN AND NATIONAL EDUCATIONAL AND LEGAL CONTEXT

The article is devoted to the implementation of research technologies for teaching Ukrainian history in the context of the active introduction of generative artificial intelligence into the educational process of higher education institutions. Its relevance is determined by the digital transformation of education, the spread of artificial intelligence tools, and the need to comply with European and national educational and legal norms in the field of AI use.

***The aim** is to analyse the potential of research technologies for teaching Ukrainian history with the use of generative artificial intelligence in the European and national educational and legal context (using the example of the academic disciplines «History of Ukraine in the Lithuanian-Polish period» and «History of Ukraine in the second half of the 20th century – early 21st century»).*

***Methodology.** The methodological basis consists of the following approaches: competence-based, which made it possible to consider AI as a tool for shaping the professional and digital competences of future historians and history teachers; activity-based – involving students in research-based learning activities using AI tools; systemic – considering the use of AI technologies in teaching Ukrainian history as a holistic pedagogical process that combines regulatory and legal requirements, educational programmes, the activities of teachers and students, as well as the content and results of historical education.*

The research employed a set of methods, including the analysis of educational programs and course syllabuses for the specialties «History and Archaeology» and «Secondary Education (History and Civic Education)» in order to identify opportunities for integrating AI into research-based technologies for teaching the history of Ukraine. An analysis of the regulatory framework of the European Union and Ukraine, along with relevant academic publications, made it possible to outline the legal and ethical boundaries of using generative AI in historical education.

Pedagogical observation of the educational process enabled the identification of practical aspects and challenges related to the use of AI tools in students' educational and research activities. The generalization of the author's teaching experience in delivering the courses «History of Ukraine in the Lithuanian-Polish Period» and «History of Ukraine from the Second Half of the 20th Century to the Early 21st Century» provided the basis for developing practical case studies on the pedagogically appropriate use of generative artificial intelligence.

***Scientific novelty** lies in the integration of European AI-related legislation into the methodology of teaching the history of Ukraine; in substantiating an approach that interprets generative artificial intelligence as an auxiliary tool for selecting, conducting preliminary analysis, and structuring information without replacing students' independent analytical activity; and in combining research-based history teaching technologies with issues of information security in the context of wartime challenges.*

***Conclusions.** Pedagogically sound and ethically responsible use of artificial intelligence technologies in teaching the history of Ukraine contributes to the development of students' research, analytical, and digital competencies, provided that regulatory requirements are observed and the leading role of the instructor is preserved. The use of AI as an auxiliary tool enhances the research-oriented nature of learning, fosters critical thinking, and prepares future historians and history teachers for professional activity under conditions of digitalization.*

***Keywords:** History of Ukraine in the Lithuanian-Polish period, History of Ukraine from the second half of the 20th century to the early 21st century, research-based learning technologies, generative artificial intelligence, educational and legal context, information security, media literacy.*

Стаття надійшла до редакції 15.12.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Зайченко Н. І.**